

1. Тенденции в развитието на транснационалните компании

(някои основни проблеми относно това понятие)

Последните десетилетия основна тенденция в икономическия живот на световното стопанство е неговата интернационализация, глобализация. Един от основните индикатори за това е международното движение на капитала. Следвоенното възстановяване е свързано с масиран износ(внос) на предприемачески капитал под формата на преки инвестиции (ПИ) – “специфична категория на международното движение на капитал, разграничаваща се от другите по типове миграция на капитала. Повечето преки инвестиции се осъществяват с цел разширяване на производството зад пределите на националните граници...

Спецификата на преките инвестиции се състои в това, че инвеститорът владее управленския контрол на предприятието, в което е инвестиран неговия капитал”. На основа износа на преки инвестиции възникват многонационални предприятия - транснационалните корпорации (ТНК) – крупни капиталови формации, разполагащи с мрежа от задгранични поделения и функциониращи като единни производствено-технологични, финансови, пласментни и т.н. комплекси. Тези комплекси се управляват централизирано, което отличава ТНК от възникналите в края на миналия век на международната сцена “класически” тръстове и концерни. Основен мотив за дейността на ТНК е дългосрочната максимизация на нормата на печалба чрез оптимално съчетаване на факторите за интернационално производство и творческо приспособяване към условията за стопанска дейност в границите на световното стопанство. Днес ТНК са основен елемент в системата на международните икономически отношения - “движеща сила в развитието на световното стопанство, която все повече определя и структурира международната търговия и научно-техническото сътрудничество, изменяйки радикално перспективите за развитие на световната икономика”. ТНК са основен генератор на икономически растеж, като непосредствен източник за това са т.нар. специфични фирмени предимства, определящи по-високата ефективност на международното производство, което е динамична комбинация от организационно-управленски опит, материални и финансови ресурси, персонал със специфични знания и умения от различни национални държави. Това позволява да се реализират сравнителните предимства на страните, свързани с пространствената и времева мобилност на ресурсите (трудови, капиталови, управленски).

Т.е. ТНК получават изгоди от съществуващите различия в стойността на капитала, работната заплата и други фактори в различните страни. Наборът от тези предимства (Firm-Specific Advantage) включва:

- монопола на ТНК върху определени научно-технически достижения;
- достъп до най-ефективните ресурси(възможност за мобилизация);
- обхващане на целия производствен цикъл в рамките на една ТНК
- достъп до пазара на голям брой страни;
- максимално ефективен мениджмънт;
- възможност за производство на диверсифициран продукт;
- вътрешнофирмена специализация и коопериране и др.

Чрез своето създаване и функциониране те предизвикват разнопосочни ефекти: производствени, технологични, управленски, външотърговски, социални, екологични и др., който поради тяхната многонационална природа придобиват глобално значение.

Когато ТНК инвестира зад граница се разграничават два вида инвестиции в зависимост от степента на управленски контрол над предприятието- преки и портфейлни. Проблемът за размера на необходимия за установяване на контрол дял се разглежда по различен начин в отделните страни, а също и от различните международни организации. За МВФ количествената граница е минимум 25% от акционерния капитал; за Германия също е 25%; за Англия и Канада -50%; за САЩ- 10%, в Япония категорията се разглежда най-разширено, като в нея се включват портфейлни инвестиции, вътрешнофирмени дългосрочни и краткосрочни кредити, предоставяне на капитал при което са налице лицензионни съглашения и пр. Като тенденция през последните години се наблюдава намаляване на необходимия за управленски контрол дял, което се дължи на голямата разпокъсаност на акционерния капитал.

Няколко са основните форми за прехвърляне на капитал зад граница: цялостно изкупуване на функциониращи в дадена страна местни предприятия, закупуване на част от собствеността, създаване на джойнт-венчъри с привличане на местен, чуждестранен, а в някои случаи и държавен капитал. Смесените предприятия заемат огромно място в структурата на преките чуждестранни инвестиции. Значително по-рядко срещан вариант е цялостното изкупуване на съществуващо предприятие (100%) и ново строителство. При своя избор ТНК се водят от следваната стратегия за излизане на външните пазари, от икономическите условия на своята и на приемащата страна, от финансовото състояние на фирмата и пр. Глобалната стратегия на фирмата в областта на международното производство и маркетинга предопределя в значителна степен нейния подход към ТНК. Такава на свой ред се формира под въздействието на

много обективни условия и отразява отрасловите особености, степента на зрелост на фирмата и националните традиции на страната, към която принадлежи. Това означава, че всички основни фактори, влияещи на отношението на компанията към ТНК, са взаимно свързани. Твърде диверсифицираните концерни се стремят да използват колкото се може по-бързо и по-широко всяка новост, за което им е нужна подробна информация за потенциалните пазари и разклонена, добре работеща пласментна мрежа. Оттук произтича желанието им да участват в смесени предприятия. Налага се насърчаване на преките чуждестранни инвестиции в България и в частност да се създават смесени предприятия, тъй като те могат да преодоляват проблеми, свързани с производителността, недостига на капитал, технологиите, маркетинга, управлението и мотивацията.

Капиталовата миграция се провокира от:

- по-ниски производствени разходи в чужбина ;
- благоприятни условия за получаване на ресурси;
- пренасяне на производството до потребителите;
- различие на стопанската конюктура;
- ликвидност на средствата за производство;
- намаляване на разходите за научна и развойна дейност;
- по-ниски данъчни ставки; трансферни цени;
- заобикаляне на митнически и други нетарифни ограничения и пр.

Но през последните години като главна задача за ТНК се откроява стремежа за засилване позициите на международните пазари, на пазарите в отделните страни и региони. Това се дължи на процесите на интеграция-ЕС, НАФТА и пр.,което внася особените черти на икономическия регионализъм. С изострянето на конкуренцията и с усложняването на условията за възпроизводство се увеличава броят на компаниите, които се стремят да действат заедно заради оцеляването им и укрепването на техните позиции

Компаниите, включили се в задгранична инвестиционна експанзия, са лидери в своите отрасли със значителни технически предимства, в голяма степен превъзхождат съперниците си и поради това могат да участват индивидуално. Освен това често пъти водещите в техническо отношение фирми просто не могат да намерят подходящ местен партньор, който би могъл да направи реално вложение в създаване на смесено предприятие, особено в нов за приемащата страна отрасъл. Стремежът към създаване на смесени предприятия у фирмите пионери се засилва при появата на конкуренти с по-прогресивни технологии.

Вносът на чужд капитал създава големи възможности за достъп до: допълнителни ресурси; нови технологии; нов производствен, търговски, управленски и организационен опит; нови пазари; валутни приходи; икономия на ресурси; разкриване на нови работни места, суровини и готови продукти; качество на изделията и услугите; заместване на вноса; ускорено развитие на изостаналите райони и т. н. Разходите за конкурентната борба, съпровождаща по-нататъшната самостоятелна експанзия на фирмите, стават неприемливи. С особена сила това се проявява в отраслите, в които останалите разходи на производството и минимално необходимият капитал са много големи. В тези условия фирмите започват да търсят партньори за по-нататъшното си развитие, стремят се да намаляват риска, да мобилизират ресурсите си и да укрепват своите позиции в конкурентната борба.

Спецификата на отрасъла оказва огромно влияние върху отношението на фирмите към участие в ТНК. Голямо значение има степента на концентрацията на производството и на капитала в дадения отрасъл. През последното десетилетие се проявява нова тенденция: фирмите във водещите отрасли все по-често търсят чуждестранни партньори за организиране на смесени предприятия. Съвместните предприятия стават особено популярни именно в отраслите с прогресивни технологии. Причината за това е в бързото нарастване на минималните разходи за научноизследователска и развойна дейност, необходими за запазване на конкурентоспособността.

Като се има предвид увеличавания абсолютен обем на ПИ би могло да се придаде числов израз на посочените качествени категории.

Тенденцията е на непрекъснато нарастване, като се следват колебанията на икономическия цикъл. Възходящите фази водят до нарастване с по-бързи темпове и обратно. Като най-бавни са тези от годините на рецесия на световното стопанство 1980-1982г. и от началото на деветдесетте.

Други показатели биха могли да бъдат следните: през 90-те години броя на ТНК е вариал около 40 хил., с близо 200 хил. филиала в чужбина; пряко в ТНК са заети 65млн. човека, контролират около 40% от световното промишлено производство и 80% от световната търговия; на ТК се пада 80-90% от износа на лидерите на световното стопанство САЩ и Великобритания.

Тези данни са красноречиво доказателство за това, че днес ТНК са основен способ за овладяване на световния пазар, по-значителен и по-ефикасен от традиционния стоков износ.

Износът на капитал е силно концентриран, на 1% от всички ТНК се падат повече от половината от активите в чужбина, като 90% от всички ПИ са изнесени от ТНК на развитите промишлени страни. За 1990г. 61,8% от ПИ се падат на пет държави-САЩ, Япония, Франция, Великобритания и Германия.

Биха могли да се разграничат следните основни тенденции в движението на ПИ, с оглед структурата на вноса и износа на ПИ.

Като основна тенденция би могла да се посочи експанзията на японските инвеститори, които изместиха традиционните лидери САЩ и Великобритания. В натрупаната сума на ПИ дялът на Япония за периода 1980-1990г. се е увеличил от 4,8% на 12,4%. Това е резултат от предприетите мерки на правителствата на европейските държави и САЩ за ограничаване на японския внос в тези страни, които са и основни конкуренти в автомобилостроенето и радиоелектрониката. Така за Япония се оказа по-изгодно да изнесе производствени мощности в тези територии, в които съществуват митнически или нетарифни ограничения. САЩ се превръщат в нетен импортър на ПИ, причините за това са разнообразни: влагане на по-малко инвестиции, огромни военни разходи (в последните години САЩ се стремят към увеличаване дяла на вноските от европейските страни в НАТО), големият бюджетен и външно търговски дефицит и пр.

Преките инвестиции насочени към развиващите се страни също се разпределят неравномерно, като 68,5% се падат на девет страни и територии - Китай, Сингапур, Мексико, Аржентина, Малайзия, Тайланд, Индонезия, Бразилия и Хонконг. Особено значение има притока към Китай. [1] Политиката на отваряне на тази страна предостави пред ТНК евтина работна ръка, обширен пазар и безкрайни възможности за развитие на неусвоен производствен потенциал.

2.Разпределение на потока на инвестиции на Транснационалните компании в развиващите се страни за периода 1985-1990г.

Основният поток на инвестиции е насочен към Европа-45,3% като това е опит на ТНК да се приспособят към изискванията, които поставя създаването на единен европейски пазар. Основни вносители на капитал са страните от Западна Европа, Великобритания, Ирландия, Франция, Германия, Бенилюкс и др. Като пример за илюстрация биха могли да послужат следните данни за Ирландия.

В индустриалните страни са налице редица предимства като върхови технологии, ефективна организация на производството, висококвалифицирана работна ръка, традиции в наукоемките отрасли, платежоспособно търсене и пр. Това обуславя тенденцията на трайно изместване интереса на ТНК от развиващи се към развити икономики.

Друга особеност, която е в тясна връзка с еволюционното развитие на световното стопанство е промяната на отрасловата насоченост на ПИ, като разпределението по сектори се променя както следва: инвестициите се пренасочват от първичния (добивен) сектор към теоретичния (услугите), като относителният дял на вторичния (промишлеността) се запазва при постоянно незначително намаляване.

Нарастването на финансовия, производствения и научно-техническият потенциал на ТНК ги превръщат в решаващ фактор за развитието на съвременното световно стопанство и неизбежно водят до повишаване на тяхната роля при формиране на параметрите на съвременната международна търговия. Обемът, динамиката, стоковата структура, географските направления на международния търговски обмен, равнището и съотношенията на международните цени, еволюцията на методите и формите на пласмент и други подобни характеристики на световната търговия във все по-висока степен се определят от практиката на ТНК, от техните глобални операции. Не бива да се забравя, че 40% от стоковия обмен има характер на вътрешнофирмен, между поделенията вътре в самите ТНК. Характерно за който е ценообразуването откъснато от пазара, основаващо се на вътрешнофирмени разчети. А като част от общия стойностен обмен на вносно-износните операции в световното стопанство на ТНК се падат 2/3 от него. Тези данни по безспорен начин аргументират водещата роля на ТНК в международните икономически отношения.

3. Инвестиционна политика на ТНК в България.

До 1994г. в България са създадени 1200 смесени предприятия, известен ръст, като се

има предвид, че през 1990г. са около 30.

Най-привлекателни отрасли за чуждите инвеститори са химическата промишленост, хранително-вкусовата промишленост, производството на цветни метали, туризмът, транспортът и производството на строителни материали.

Българското участие в привличането на чуждестранни инвестиции е било твърде разочаровашо. Едва през 1997 г. се забелязва някакво оживление. Нестабилните политически и икономически условия, комбинирани с липсата на макроикономическа реформа и приватизация, са причина за сериозното изоставане на България в сравнение с много от нейните съседи. Ако България желае да привлече съществени чуждестранни инвестиции, ще се сблъска с предизвикателството да убеди колебливото множество от чужди инвеститори, че в страната най-накрая има атрактивен инвестиционен климат.

За по-цялостен поглед биха могли да бъдат представени следните успешно извършени инвестиционни сделки.

а) "Американ Стандарт" - САЩ.

На 17.10.96 г. се осъществи приватизационната сделка, според която "Американ Стандарт" закупи 77% от държавното предприятие "Видима" в гр. Севлиево за 5.4 млн. долара Създаде се смесено предприятие "Видима Идеал", което се развива много успешно. "Американ Стандарт" ще инвестира 12 млн. долара за периода 1997-1999 г. с цел разширяване на производството. Наред с разширяване на производството предимно на основата на технологично обновление се очаква работещите да се увеличат с 400 души. Добрите резултати, постигнати от "Видима Идеал", бяха решаващи и за поредната инвестиция на американския концерн в Севлиево. "Американ Стандарт" ще инвестира 31.3 млн. долара за изграждането на нов завод за санитарен фаянс в града. Той ще представлява смесено предприятие между корпорацията и "Видима Идеал" и е съдебно регистриран под името "Идеал Стандарт". Първоначално предприятието ще осигури работа на 1000 души. На европейските пазари ще се изнасят 95 на сто от продукцията, като до 1999 г. годишният обем на производството трябва да достигне 50 млн. долара. След построяването на "Идеал Стандарт" се предвижда изграждането на отделен промишлен цех за производството на пластмасова гарнитура към санитарния фаянс.

б) "Крафт Якобс Сушард" - Швейцария.

През 1993 г. "Крафт Якобс Сушард" купи 80% от тогавашното предприятие в Своге, част от което беше върнато на собственици от преди национализацията. "Крафт Якобс Сушард" търгуваше в България от много години с продукти, като кафе "Якобс", шоколади "Тоблерон" и "Милка". В ранната 1990 г. "Крафт Якобс Сушард" проведе политика на инвестиране в Източна Европа и установявайки се в Чехия, Словакия, Унгария и Полша, се насочи и към България чрез Своге. Досега са инвестирани 11.2 млн. долара основно в производствени технологии, подобряване на заводската инфраструктура и обучение на персонала. В настоящия момент предприятието произвежда 10 000 тона шоколад на година - бонбони, шоколад, сметана и др. Съвкупният български пазар за шоколадови изделия е 32 000 тона. Повечето продукция остава в България, но има износ за Русия и другите съседни страни. Сега "Крафт Якобс Сушард" е пазарният лидер в България с няколко от неговите изделия - явно свидетелство за неговия успех досега.

в) Пиринтекст ООД - Гоце Делчев.

Пиринтекст ООД е немско-българско смесено предприятие, произвеждащо дрехи за Хуго Бос и др. След три години дейност в предприятието работят около 600 души и се сочи като модел за успешна чужда инвестиция. Българският партньор е електронна компания, държавната "Пирел" продаде на лизинг предишната си фабрика "Ролман и Партнер", но запази 20% от акциите в смесеното предприятие. Немският инвеститор взе скелето на сградата на "Пирел" и я трансформира в "произведение на изкуството" с най-модерно оборудване и удобства. Инвестициите досега възлизат на 12.5 млн. дойче марки и фабриката има капацитет за 1000 якета и 1000 панталона на ден. Суровините се внасят от Германия и Италия, а готовите облекла се транспортират до Западна Европа от немско-гръцка дистрибуторска компания. "Нашето качество ни поставя между водещите европейски производители на мъжко готово облекло" - казва господин Ролман - главен мениджър на Пиринтекст.

г) "Асеа Браун Бовъри" (АББ).

Десетгодишното търговско сътрудничество между швейцаро-шведския инженерен

гигант АББ и българската държавна фирма "Авангард" доведе до закупуване на по-голяма част от акциите на предприятието. АББ купи 67% от акциите на "Авангард", който произвежда висококачествени прекъсвачи, изключватели и динама в завода в Севлиево. Компанията предвижда да инвестира 1.1 млн. долара през следващите пет години. АББ има и друга инвестиция у нас, намираща се в Петрич. Предприятието "Елпром", специализирано в производството на нисковолтажна апаратура, произвежда части за АББ (Хайделберг) от 1989 г. През 1994 г. АББ основа ново предприятие "АББ Контрол" за производство на крайни продукти и контакти от името на АББ, заемайки част от помещенията на "Елпром" за целта. Новото предприятие започна производство през февруари 1996 г. 750 000 дойче марки бяха инвестирани за модерно оборудване. Планирани са и още 250 000 дойче марки за бъдещи инвестиции.

д) "Данон"- Сердика.

"Данон", най-големият производител в света на пресни млечни изделия, произвежда кисело мляко за българския пазар вследствие създаването на смесено предприятие с държавния млекокомбинат "Сердика" през 1993 г. Оттогава броят на работниците се е увеличил и е около 300 души, разширили са се капацитетните възможности и пазарният дял. Инвестициите досега са общо 6 млн. долара и още 3 млн. долара за в бъдеще. Около 80% от съществуващия завод беше подновен. "Данон" също така инвестира и в самата млечна промишленост, помагайки да се подобри качеството на млечните изделия и да се преодолеят предишните проблеми със сезонността.

Днес повече от всякога е необходимо да се положат усилия за излизане на страната от десетгодишния застой, което неимоверно е свързано с преоценка на нейното общуване с останалия свят.

Унгария - лидерка в икономическите реформи, е и на първо място по абсолютен обем на привлечените ЧПИ, както и по обем на ЧПИ на глава от населението. Затова може с основание да се твърди, че най сигурния път за привличане на ЧПИ в България е довършване на започналите икономически реформи.

[1]